

RZĄDOWY PROGRAM ODBUDOWY ZABYTKÓW

RENOWACJA I KONSERWACJA ZABYTKOWYCH ORGANÓW RUDOLPHA DALITZA Z 1787 ROKU W KOŚCIELE PW. ŚW.
WAWRZYŃCA W RÓŻYNACH – ETAP I

Załącznik nr 1 do Zapytania: Opis przedmiotu zamówienia

Program prac konserwatorskich i restauracyjnych organów w Różynach z 1787 roku

Prace restauracyjne należy wykonać w sposób należyty z użyciem materiałów i technologii czasów powstania organów odpowiednio. Elementy zachowane należy zakonserwować i uzupełnić braki, a elementy brakujące uzupełnić zgodnie ze sztuka organmistrzowską XVIII wieku. Po konserwacji prospektu organowego wykonanego w roku 2014 i wykonaniu szeregu prac konserwatorskich w kościele należy przywrócić również do życia instrument o pierwotnym kształcie, brzmieniu i estetyce przy zachowaniu założeń technicznych, które posiadał instrument w roku jego powstania. Należy dokonać dokładnych pomiarów i dokonać rekonstrukcji menzur, sprawdzić dokładną wysokość a1 przy temperaturze 18 °C, należy dokonać wyboru temperatury stroju, dokonać analizy procentowego składu metalu istniejących piszczałek prospektowych (stop cyny i ołowiu) i drewnianych wewnętrznych na wzór zachowanych piszczałek. Zasadnym jest dokonanie pomiarów i zdokumentowanie miechów w Krzywym Kole (Kriefkohl), dokonanie pomiarów kanałów, ramy, cięgieł rejestrowych oraz plakietek z nazwami rejestrów (Krzywe Koło), a ponadto zrobienie dokumentacji klawiatur: manualowej i pedałowej w organach w Pasłęku.

Prace konserwatorskie należy wykonać zgodnie z cytatem z pracy doktorskiej Tomasza Orłowa.

„Konservacja piszczałek metalowych obejmuje czynności związane z przywróceniem parametrów technicznych, które decydują, podobnie jak w przypadku piszczałek drewnianych, o charakterze i jakości ich brzmienia. Proces obejmuje: walcowanie korpusów i nóg, odtworzenie zniszczonych elementów dźwiękotwórczych oraz uzupełnianie ubytków metodą lutowania. Ingerencja organmistrzowska w toku prac restauratorskich, w ramach konserwacji piszczałek metalowych, jest bardzo szeroka. W wielu przypadkach czynności obejmują całkowity demontaż elementów piszczałki i powtórne ich lutowanie. Sposób ukształtowania elementów dźwiękotwórczych piszczałki metalowej mocno determinuje prace intonacyjne, wyznaczając ramy zakresu działania. W przypadku piszczałek metalowych możliwe jest częściowe uzupełnianie brakujących fragmentów blach metodą miejscowego lutowania. Nawet bardzo mocno zniszczone piszczałki metalowe mogą zostać poddane odbudowie pod warunkiem, iż struktura blachy pozostaje na zadowalającym poziomie. Piszczała metalowa poddana procesowi ponownego kształtowania i lutowania, wykonana jednak z blachy

RZĄDOWY PROGRAM ODBUDOWY ZABYTKÓW

RENOWACJA I KONSERWACJA ZABYTKOWYCH ORGANÓW RUDOLPHA DALITZA Z 1787 ROKU W KOŚCIELE PW. ŚW.
WAWRZYŃCA W RÓŻYNACH – ETAP I

historycznej, będzie wykazywać lepsze, z muzycznego punktu widzenia, właściwości akustyczne, pożądane w procesie poszukiwania „starego brzmienia”. Pojęcie dobrej jakości dźwięku, które stanowi cel działania konserwatorskiego, należy postrzegać w sposób szczególny, nie tylko jako spełnienie wyłącznie wysokich wymagań technicznych. Konserwacja historycznego zespołu brzmieniowego respektuje punkt odniesienia, jaki wyznaczają same piszczałki, dobrze zachowane. Najważniejsze staje się uwypuklenie cech charakterystycznych, subtelności i niepowtarzalności brzmienia z tego, co przetrwało, a co zostało zniekształcone na skutek upływu czasu.

Intonacja i strój historyczny

Pojęcie intonacji w odniesieniu do organów piszczałkowych, oznacza zakres czynności organmistrzowskich mających na celu osiągnięcie wysokich walorów brzmieniowych instrumentu. Określenie „dobra intonacja” wybranego głosu lub całego instrumentu oznacza zespół cech akustycznych spełniający wysokie kryteria, takie jak: wyrównanie barwy i dynamiki wszystkich dźwięków, nośność brzmienia piszczałek, właściwa proporcja brzmienia, świadomie ukształtowany przebieg dynamiczny na przestrzeni skali, wyeksponowanie cech charakterystycznych danego typu głosu organowego w kontekście konkretnej stylistyki Brzmienia organów. Jan Chwałek tłumaczy pojęcie intonacji jako: kształtowanie natężenia i barwy dźwięku poszczególnych piszczałek i całych głosów. Pojęcie dobrej intonacji, w odniesieniu do instrumentów, jest znacznie rozszerzone. W tym przypadku uwzględnić należy możliwości i cechy charakterystyczne zachowanych głosów i ich potencjalną wydolność. Punkt ciężkości zostaje przesunięty w stronę egzekwowania brzmienia naturalnego, emitowanego przez piszczałki, których materiał i cechy konstrukcyjne odbiegają od współczesnych norm jakością, precyzją wykonania, oferując jednak unikatową barwę. Proces intonacji takich piszczałek poprzedzony zostaje diagnozą materii piszczałkarskiej, odczytaniem wszystkich szczegółowych parametrów brzmieniowych, które tworzą wytyczne do działania. Skrupulatna analiza substancji częściowo zachowanej dostarcza w większości przypadków niezbędnych informacji, wykorzystywanych w późniejszej pracy nad kształtowaniem barwy dźwięku.

Intonacja głosów organowych jest czynnością indywidualną. Największe znaczenie ma tu wyobrażenie kształtu brzmienia, które powstaje jako wcześniejsza wizja, zaplanowana i stopniowo realizowana. Instrument staje się dziełem autorskim, kompozycją jednego twórcy. Osobowość artystyczna intonatora wyznacza granice możliwości kreowania brzmienia organów. Jest to jeden

RZĄDOWY PROGRAM ODBUDOWY ZABYTKÓW

RENOWACJA I KONSERWACJA ZABYTKOWYCH ORGANÓW RUDOLPHA DALITZA Z 1787 ROKU W KOŚCIELE PW. ŚW.
WAWRZYŃCA W RÓŻYNACH – ETAP I

z najważniejszych najbardziej odpowiedzialnych, w kontekście _ wartości muzycznej, etapów pracy restauratorskiej instrumentów zarówno historycznych, jak i współczesnych.”

Intonację należy powierzyć intonatorowi o cechach wymaganych Zapytaniem ofertowy,

„Jednym z najważniejszych czynników kształtujących brzmienie organów jest strój. W zależności od jakości i rodzaju zastosowanego stroju, instrument przybiera określoną barwę, właściwą dla jego stylu i okresu historycznego, który reprezentuje. Rozważając przypadki organów zabytkowych i analizując ich struktury brzmieniowe, dochodzimy ostatecznie do zagadnienia związanego z końcowym etapem prac restauratorskich, tj. generalnego strojenia i intonacji. Rodzaj zastosowanego systemu podziału oktawy na dwanaście tonów pozostaje ściśle związany z typem organów. Współczesne tendencje w zakresie prac organmistrzowskich zmierzają w kierunku odtwarzania historycznych strojów równomiernie i nierównomiernie temperowanych, stosowanych powszechnie w czasach minionych. Brzmienie instrumentu, w którym zastosowano strój historyczny umożliwi prezentację muzyki komponowanej w ówczesnych czasach

1. Należy oczyścić cały instrument z wszystkich małych nieoryginalnych elementów w organach - po zdemontowaniu i wymontowaniu wiatrownic, należy zabezpieczyć wszystkie elementy drewniane we wnętrzu szafy organowej i podłogi, zakonserwować preparatami owadobójczymi. Należy zdemontować deski zasłaniające nieme pola prospektu, odtworzyć wieszaki.
2. Miechy i kanały powietrzne

Należy dokonać demontażu obecnie istniejącego miecha magazynowego, dokonać rekonstrukcji 2 miechów klinowych o historycznej konstrukcji wg wzorca z Krzywego Koła – Organy Dalitza z 1791 r. o wymiarach 210 mm x 100 mm z urządzeniem do kalikowania. Należy dokonać zakupu i podłączyć elektryczną dmuchawę w obudowie i ustawić ją obok miechów na poziomie chóru. Należy dokonać naprawy kanałów powietrznych, kłoców piszczalkowych włącznie z kłocami prospektowymi. Należy ustalić ciśnienie powietrza na poziomie 60-70 mm słupa wody.

3. Wiatrownice

Należy dokonać kompleksowej renowacji i konserwacji wiatrownic, uzupełnić brakujące ławeczki piszczalkowe o konstrukcji analogicznej do zachowanych fragmentów, części. Dla porównania organy Dalitza w Koźlinach (Guttland), które były „Probstuck mit A. Hilldebrandt” 21 głosów

RZĄDOWY PROGRAM ODBUDOWY ZABYTKÓW

RENOWACJA I KONSERWACJA ZABYTKOWYCH ORGANÓW RUDOLPHA DALITZA Z 1787 ROKU W KOŚCIELE PW. ŚW.
WAWRZYŃCA W RÓŻYNACH – ETAP I

(Janca/Renkewitz) oraz organy w Krzywym Kole (Kriehol z 1797 r. (Gothfried Hein?) brak dokładnego odczytu i dokładnego nazwiska organmistrza. Wiatrownice są podobnie skonstruowane jak w Różynach. Należy dokonać naprawy sprężyn, cięgieł, należy oskórować wentyle tonowe, wykonać uszczelnienie kancelii tonowych, należy wykonać oskórowanie komór powietrznych oraz wykonać naprawę zasuw rejestrowych i podłoża pod nimi.

4. Traktura gry i rejestrowania

Należy dokonać przeglądu oraz naprawy uszkodzonych części lub brakujące części uzupełnić (abstrakty drewniane, wałki skrętne drewniane, kątowniki metalowe na wzór istniejących oryginalnych). Należy przywrócić włączniki rejestrowe (kołki) do pierwotnego stanu (wyższa pozycja cięgieł w stole gry Dalitza) na wzór organów w Krzywym Kole, zamontować tabliczki rejestrowe.

5. Stół gry

Należy zbudować nowe klawiatury manualową i pedałową o historycznej konstrukcji na wzór z organów z Pasłęka (Hildebrandt) w zakresie materiałów i kolorystyki. Należy wykonać nowe manubria (na wzór Krzywego Koła). Należy dokonać rekonstrukcji nazw rejestrów (napisy wyciskane na skórze ze złotymi literami na wzór Krzywego Koła). Należy dokonać rekonstrukcji pulpitu nutowego i ławki organowej na wzór z Pasłęka – organy Hildebrandta – nauczyciela Dalitza, gdańskiego organmistrza.

6. Piszczalki

Strój a^1 =ca 455 Hz (pomiar IX 2023 przy temp. 22°C).

Należy dokonać renowacji zachowanych piszczałek drewnianych i metalowych. Należy wykonać brakujące piszczałki w historycznej geometrii i menzurze z wykorzystaniem odpowiedniego, historycznie uzasadnionego materiału stopu metalu i drewna na wzór organów w Pasłęku, z wykorzystaniem menzur piszczałek istniejących organów w Różynach i rozmiarów wiatrownic. Menzury głosów należy dostosować do wielkości /wynikających z umiejscowienia/ otworów w wiatrownicach (odległości pomiędzy piszczałkami). Ponadto Menzury piszczałek prospektowych należy dostosować do wycięć zachowanych trzymaków – [zarówno trzymaki wież bocznych, jak i pól prostych prospektu organowego.] Należy dokonać analizy stopu metalu zachowanych piszczałek

RZĄDOWY PROGRAM ODBUDOWY ZABYTKÓW

RENOWACJA I KONSERWACJA ZABYTKOWYCH ORGANÓW RUDOLPHA DALITZA Z 1787 ROKU W KOŚCIELE PW. ŚW.
WAWRZYŃCA W RÓŻYNACH – ETAP I

prospektowych. Należy dokonać gruntownej analizy menzur zachowanych oryginalnych piszczałek drewnianych i zrekonstruować brakujące piszczałki wg istniejących menzur. Ponadto należy zanalizować piszczałkę drewnianą umieszczoną w organach sygnowaną Rosenberg fis – pochodzącą prawdopodobnie z innych organów. Konserwacji i renowacji wszystkich piszczałek należy dokonać z maksymalnym zachowaniem substancji zabytkowej.

7. Szafa organowa

Należy uruchomić zamki oraz wykonać brakujące okucia w historycznej manierze wg wzoru z Krzywego Koła. Należy wykonać drobne naprawy elementów drewnianych szafy organowej.

8. Montaż, intonacja

Należy dokonać montażu całych organów i wykonać próby ciśnienia powietrza z piszczałkami oryginalnymi, tzn. należy zastosować niskie ciśnienie 60-70 mm. Należy ustalić ciśnienie, intonację oraz należy wykonać strojenie w nierównomiernej temperaturze właściwej dla czasu budowy organów (późnobarokowy strój). W uzgodnieniu z Komisją i Konserwatorem Wojewódzkim. Autor wskazuje późnobarokowy strój.

9. Zimbelstern

Należy dokonać naprawy i uzupełnić urządzenie poprzez doprowadzenie kanału powietrznego (ze środka wiatrownicy manualu) oraz zbudować dzwonki o historycznej konstrukcji.

Poza zakresem prac firmy organmistrzowskiej jest budowa instalacji elektrycznej związanej z dmuchawą organową oraz oświetleniem organów i empory organowej.

Fachowego przygotowania i towarzyszenia wszystkim pracom nad tymi wyjątkowo cennymi historycznymi organami powinno być przejęte przez powołaną przez parafię, Kurię Metropolitarną Gdańsk, komisję organową z ekspertami zewnętrznymi.